

Ocena dobrej wiary nabywcy dzieła sztuki przy nabyciu od nieuprawnionego

Bogna Kaczorowska

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

Słowa kluczowe: obrót dziełami sztuki i zabytkami, prawne aspekty rynku sztuki, badanie proveniencji dzieła sztuki, nabycie prawa własności, nabycie od nieuprawnionego, dobra wiara nabywcy

Uwagi wprowadzające

Specyfika obrotu na rynku sztuki¹, wynikająca z jednoczesnego oddziaływania czynników pozaekonomicznych (głównie estetycznych) i ekonomicznych², rzutuje na kształt regulacji prawnej służącej ochronie uzasadnionych interesów uczestników transakcji. Z punktu widzenia prawa prywatnego prawnie doniosły pozostaje w zasadzie jedynie towarowy status dzieł sztuki³ uznawanych za przedmiot obrotu handlowego, jednak nieuzasadnione jest utożsamianie rynku sztuki wyłącznie z forum wymiany dóbr⁴, a w konsekwencji również regulacje cywilistyczne nie pozostają bez wpływu na funkcjonowanie systemu ochrony zabytków i dzieł sztuki⁵. Charakter profesjonalnego obrotu na rynku dzieł sztuki i antyków, zwłaszcza w sferze sprzedaży antykwarycznej i aukcyjnej, wiąże się ściśle z zagadnieniem badania proveniencji obiektów. Praktyka dowodzi, że każdorazowe miarodajne ustalenie pochodzenia i statusu prawnego konkretnego dzieła sztuki oferowanego do sprzedaży na rynku wtórnym jest znacznie utrudnione albo wręcz niemożliwe⁶. Konfrontacja realiów obrotu dziełami sztuki z założeniami legislacyjnymi niejednokrotnie prowadzić może do wniosku o niedostosowaniu obowiązującej regulacji do wymogów praktyki i jej

dysfunkcyjności wobec patologicznych zjawisk towarzyszących transakcjom na rynku sztuki⁷. Obserwowane przejawy destabilizacji rynku sztuki, będące w dużej mierze skutkiem działań przestępczych, takich jak przede wszystkim zjawisko falsyfikowania dzieł sztuki i wprowadzania podrobionych lub przerobionych obiektów do obrotu⁸, a także wszelkiego typu kradzieże, przywłaszczenia, przemyt zabytków, paserstwo, praktyki korupcyjne, „pranie pieniędzy” oraz transakcje dokonywane w ramach tzw. szarej strefy⁹, wynikają zasadniczo z faktu zdominowania znacznego odsetka transakcji nastawieniem na osiągnięcie zysku i sprowadzeniem waloru dzieł sztuki i zabytków stanowiących przedmiot obrotu jedynie do wymiaru komercyjnego¹⁰. Jednocześnie można dostrzec utrwalanie się wśród osób uczestniczących w nielegalnych transakcjach na rynku sztuki przekonania o nieskuteczności prawa oraz poczucia faktycznej bezkarności¹¹. W sytuacji, gdy unormowania o charakterze ochronnym okazują się w istocie prawem martwym i stanowią dla nieuczciwych uczestników obrotu jedynie „papierowe zagrożenie”¹², podejmowane są próby wypracowania i wdrożenia rozwiązań jurydycznych, za pomocą których możliwe byłoby przynajmniej do pewnego stopnia urzeczywistnienie prawnej ochrony zabytków.

Cywilnoprawne aspekty konfliktu interesów nabywcy działającego w zaufaniu do zbywcy oraz właściciela pozbawionego władztwa nad rzeczą

Wysiłki legislacyjne podejmowane w dziedzinie rynku sztuki z jednej strony motywowane są dążeniem do zadośćuczynienia kryterium pewności obrotu prawnego, z drugiej strony zaś zostają podporządkowane konkurencyjnemu wymogowi zapewnienia odpowiedniego poziomu ochrony praw właścicieli dzieł sztuki (a w szerszym ujęciu w istocie ochronie dziedzictwa kulturalnego, gromadzonego w zbiorach zarówno prywatnych, jak i publicznych)¹³. Konflikt interesów nabywcy działającego w zaufaniu do zbywcy oraz właściciela pozbawionego władztwa nad rzeczą dostrzegalny jest zwłaszcza na tle instytucji nabycia prawa od nieuprawnionego (*a non domino*), stanowiącego szczególny przypadek nabycia prawa podmiotowego¹⁴. Gwarancję pewności i bezpieczeństwa obrotu na rynku transakcji handlowych mających za przedmiot dzieła sztuki i zabytki stwarza regulacja dotycząca ochrony dobrej wiary nabywcy zawarta w art. 169 kodeksu cywilnego¹⁵. W myśl par. 1 powyższego przepisu „jeżeli osoba nie uprawniona do rozporządzania rzeczą ruchomą zbywa rzecz i wydaje ją nabywcy, nabywca uzyskuje własność z chwilą objęcia rzeczy w posiadanie, chyba że działa w złej wierze”. Natomiast par. 2 cytowanego unormowania przewiduje: „jednakże gdy rzecz zgubiona, skradziona lub w inny sposób utracona przez właściciela zostaje zbyta przed upływem lat trzech od chwili jej zgubienia, skradzenia lub utraty, nabywca może uzyskać własność dopiero z upływem powyższego trzyletniego terminu. Ograniczenie to nie dotyczy pieniędzy i dokumentów na okaziciela ani rzeczy nabytych na urzędowej licytacji publicznej lub w toku postępowania egzekucyjnego”. W konsekwencji, w odniesieniu do pewnych kategorii ruchomości (tj. do rzeczy ruchomych powierzonych przez właściciela zbywającemu jako posiadaczowi zależnemu lub dzierżycielowi oraz do pieniędzy, dokumentów na okaziciela, rzeczy nabytych na urzędowej licytacji publicznej lub w toku postępowania egzekucyjnego), uzyskanie własności możliwe jest przy kumulatywnym spełnieniu przesłanek obejmujących: zawarcie z nieuprawnionym ważnej umowy

zobowiązującej do przeniesienia własności rzeczy, wydanie rzeczy oraz dobrą wiarę istniejącą po stronie nabywcy w chwili objęcia przez niego rzeczy w posiadanie, także w przypadkach, gdy rzecz została skradziona, zgubiona lub w inny sposób utracona¹⁶. Równocześnie nabycie własności innych rzeczy, które wyszły spod władztwa właściciela wskutek wypadków niezależnych od jego woli lub rzeczy utraconych przez osobę, której właściciel je powierzył (z wyłączeniem wszakże ruchomości wymienionych w art. 169 par. 2 zd. 2 k.c.), podlega swoistemu odroczeniu i warunkowane jest dodatkowo upływem trzyletniego terminu od momentu utraty rzeczy, co zapewniać ma ochronę właściciela przed utratą własności, nawet kosztem interesu nabywcy działającego w dobrej wierze¹⁷.

Konstrukcja prawnej ochrony nabywcy własności rzeczy ruchomej od nieuprawnionego stanowi przedmiot krytycznej analizy przedstawicieli doktryny, wśród których pojawiają się głosy o pilnej potrzebie poddania obecnego rozwiązania kodeksowego korekturze¹⁸.

Spśród przesłanek nabycia własności od nieuprawnionego szczególne znaczenie przypisuje się kryterium dobrej wiary. Związane z instytucją nabycia *a non domino* realne ryzyko udzielenia ochrony prawnej podmiotom dopuszczającym się pokrzywdzenia właściciela rzeczy wymaga każdorazowo badania dobrej wiary nabywcy¹⁹. Przyjmuje się, że zgodnie z obowiązującą ogólną kodeksową regulacją poświęconą nabyciu rzeczy ruchomej od nieuprawnionego, zasadniczo ochroną objęta jest dobra wiara nabywcy, sprowadzająca się do obiektywnego, rzeczywistego, uzasadnionego w danych okolicznościach i niewadliwego przekonania, że zbywca jest władny skutecznie rozporządzić prawem własności²⁰. Przesłanka wystąpienia dobrej wiary po stronie nabywcy polega na działaniu w zaufaniu do statusu zbywcy jako uprawnionego do rozporządzenia rzeczą. Stan uzasadnionego przekonania o stosownym uprawnieniu zbywcy obejmuje z jednej strony brak wątpliwości co do prawnej pozycji zbywcy jako właściciela rzeczy²¹ lub uprawnionego z innego tytułu do rozporządzania rzeczą²², a z drugiej strony wiąże się z zachowaniem należytej w danych okolicznościach staranności²³. Do wyłączenia dobrej wiary i tym samym wykluczenia przejścia prawa własności prowadzi zarówno możliwość przypisania nabywcy złego zamiaru, polegającego na dążeniu do

nabycia własności rzeczy mimo świadomości nieistnienia uprawnień do rozporządzenia rzeczą po stronie zbywcy, jak i sytuacja, gdy brak takiej świadomości wynika ze zwykłego niedbalstwa nabywcy lub niedochowania przez niego normalnej w danych warunkach staranności, tj. zaniechania wyjaśnienia budzących wątpliwości uprawnień zbywcy²⁴.

Z punktu widzenia podstaw chronionego zaufania nabywcy rzeczy, przyjęty na gruncie art. 169 k.c. model ochrony bazuje w istocie na władaniu rzeczą jako źródle wiedzy o uprawnieniach zbywcy²⁵, a tym samym zakłada prawno-manifestującą funkcję posiadania²⁶. W tym kontekście zgłaszane są propozycje *de lege ferenda* zakładające modyfikację modelu ochrony nabywcy bazującego na informacyjnej funkcji władania rzeczą i przyjęcie jako przesłanki nabycia własności kryterium możliwości wprowadzenia nabywcy w posiadanie²⁷. Powyższe rozwiązanie uwzględnia specyfikę umów sprzedaży zawieranych na odległość, w tym szczególnie przez Internet, stanowiących coraz powszechniejszą formę obrotu²⁸, także w odniesieniu do dzieł sztuki i zabytków ruchomych.

Co do zasady, nabywca nie ma obowiązku badania i ustalania pochodzenia nabywanej rzeczy, chyba że szczególne okoliczności towarzyszące transakcji budzą wątpliwości co do uprawnień zbywcy²⁹. O ile regulacja kodeksowa nie precyzuje kryteriów, na których nabywca powinien bazować przy podejmowaniu decyzji o przystąpieniu do umowy ze zbywcą³⁰, do okoliczności, których wystąpienie może potencjalnie prowadzić do wywołania wątpliwości co do istnienia uprawnień po stronie zbywcy, zaliczyć można cenę, czas, miejsce, przedmiot nabycia³¹, rodzaj i sposób dokonania transakcji, jak również czynniki związane z osobą samego zbywcy, w tym wyznaczniki stopnia jego wiarygodności (związane chociażby z zawodowym prowadzeniem obrotu handlowego daną kategorią przedmiotów, pozycją społeczną, reputacją, jak również chęcią utajenia tożsamości, odmową udostępnienia dokumentacji potwierdzającej autentyczność lub własność obiektu czy też brakiem zgody na poprzedzenie transakcji poddaniem obiektu ekspertyzie, nawet na koszt nabywcy) lub na przykład skłonność do ustępstw w zakresie warunków umowy dyktowaną dążeniem do szybkiego zawarcia umowy³². Standard należytej staranności związany z przesłanką pozostawania nabywcy w dobrej wierze wymaga, w razie zaistnienia tego rodzaju

wątpliwości, podjęcia odpowiednich działań zmierzających do wyjaśnienia uprawnień zbywcy³³. Sposób pozyskiwania informacji na potrzeby ustalenia prawnego statusu zbywcy, z uwzględnieniem weryfikacji przysługujących mu uprawnień do rozporządzania rzeczą, powinien odpowiadać miernikowi staranności wymaganej w danych okolicznościach od nabywcy, zgodnie z kryterium dobrej wiary. Rodzaj aktów staranności, które nabywca obowiązany jest podjąć dla zadośćuczynienia przesłance dobrej wiary, wiąże się ściśle z zagadnieniami dowodowymi.

W tym kontekście należy zwrócić uwagę na przyjęty w odniesieniu do nabycia rzeczy od nieuprawnionego rozkład ciężaru dowodu dobrej wiary nabywcy. Ze względu na negatywne ujęcie przesłanki dobrej wiary w redakcji art. 169 par. 1 k.c. oraz w świetle art. 7 k.c., dochodzi do wzmocnienia pozycji nabywcy poprzez zwolnienie go z obowiązku dowodzenia dobrej wiary, przy jednoczesnym obciążeniu strony kwestionującej nabycie własności (zwłaszcza właściciela rzeczy występującego z roszczeniem windykacyjnym) wymogiem wykazania złej wiary nabywcy³⁴. Z punktu widzenia krytyki obecnej regulacji nabycia własności ruchomości *a non domino* formułuje się postulat odwrócenia rozkładu ciężaru dowodu dobrej lub złej wiary nabywcy poprzez obciążenie nabywcy dowodem faktów uzasadniających dobrą wiarę³⁵. Jako argumenty przemawiające za tego rodzaju posunięciem legislacyjnym wskazuje się przede wszystkim: dążenie do zrównoważenia interesów nabywcy i właściciela rzeczy; zadośćuczynienie ogólnej kodeksowej regule dowodzenia³⁶, zgodnie z którą ciężar wykazania faktu nabycia (z dochowaniem dobrej wiary) własności rzeczy powinien spoczywać na nabywcy jako osobie wywodzącej z tego faktu skutki prawne; dysponowanie przez nabywcę, będącego stroną transakcji, lepszą wiedzą co do szczegółowych okoliczności towarzyszących nabyciu własności; działanie profilaktyczne sprzyjające zapobieganiu wzrostowi liczby przypadków nabycia od nieuprawnionego³⁷.

Analiza prowadzona z punktu widzenia kryterium efektywności ekonomicznej uwzględnia zarówno koszty uzyskania przez nabywcę informacji na temat uprawnienia zbywcy rzeczy, jak i obciążające uprawnionego koszty ochrony prawa własności przed jego utratą³⁸. Założenie o potrzebie odpowiedniego wyważenia kosztów obciążających nabywcę rzeczy

z tytułu weryfikacji uprawnień zbywcy oraz rzeczywistie uprawnionego (właściciela) w związku z ochroną własności prowadzi zasadniczo do wniosku o braku możliwości ustalenia standardu staranności nabywcy, który abstrahowałby od wzorca staranności uprawnionego³⁹. Zwraca się uwagę, że dążenie do usprawnienia obrotu poprzez zwolnienie nabywcy z ciężaru badania uprawnień zbywcy nie może stanowić jedynego czynnika, który uzasadniałby działanie mechanizmu nabycia prawa własności od nieuprawnionego⁴⁰.

W tym kontekście szczególnej analizy wymaga kwestia zastosowania ogólnej kodeksowej regulacji nabycia własności od nieuprawnionego do obrotu szeroko rozumianymi dziełami sztuki i zabytkami ruchomymi. Mimo niekwestionowanej specyfiki obrotu dziełami sztuki unormowania szczególne z zakresu ochrony zabytków i rynku sztuki⁴¹ zasadniczo nie wprowadzają odrębnych rozwiązań w odniesieniu do nabycia tej kategorii ruchomości⁴². W rezultacie podstawowe źródło regulacji obrotu dziełami sztuki i zabytkami ruchomymi stanowi ogólna regulacja kodeksowa, w tym w szczególności art. 169 k.c.⁴³ W świetle wniosków płynących z analiz prawnoporównawczych prowadzonych w odniesieniu do normatywnych rozwiązań w zakresie dopuszczalności nabycia od nieuprawnionego rzeczy ruchomych zaliczanych do kategorii dzieł sztuki lub zabytków⁴⁴, wśród argumentów przemawiających za odrzuceniem mechanizmu nabycia od nieuprawnionego rozważa się między innymi problem oddziaływania tego rodzaju regulacji na wzrost poziomu zjawiska kradzieży, poprzez stwarzanie swoistej zachęty do podejmowania takiego procederu⁴⁵. Jednocześnie ewentualność wyłączenia dopuszczalności nabycia *a non domino* w odniesieniu konkretnie do dzieł sztuki jako szczególnej kategorii dóbr trwałych zostaje zakwestionowana ze względu na perspektywę definitywnego wyeliminowania tego rodzaju dobra z rynku, zaprzepaszczenia możliwości efektywnego wykorzystania go w sposób legalny i sprowokowania sytuacji, w której regulacja jurydyczna sprzyjałaby w istocie obrotowi niezgodnemu z prawem⁴⁶. W konsekwencji postuluje się stosowanie każdorazowo modelu indywidualnej oceny konkretnego przypadku, z uwzględnieniem kryterium dobrej wiary jako przesłanki nabycia własności⁴⁷.

Ocena dobrej wiary nabywcy własności dzieła sztuki (zabytku ruchomego) wymaga zbudowania

miarodajnego standardu należytej w danych okolicznościach staranności. Niezbędne jest w tym celu ustalenie wyróżników i cech charakterystycznych transakcji mającej za przedmiot dzieło sztuki, które wyznaczałyby szczególne obowiązki i akty staranności po stronie potencjalnego nabywcy. Do analizowanej problematyki odnieść można stanowisko prezentowane w orzecznictwie Sądu Najwyższego na tle stanów faktycznych dotyczących obrotu kradzionymi samochodami, zgodnie z którym skala wymagań związanych z kryterium staranności nabywcy nie może prowadzić do nadmiernego obciążenia nabywcy ani też godzić w zasługujący na ochronę interes właściciela, zaś ocena poziomu staranności nie powinna abstrahować od okoliczności, w jakich odbywa się nabycie rzeczy ruchomej od nieuprawnionego⁴⁸. Judykatura Sądu Najwyższego za wyznacznik stopnia ostrożności i zakresu wymagań stawianych nabywcy uznaje także rodzaj i wartość nabywanych dóbr prawnych, rozróżniając sytuacje nabycia dóbr standardowych, będących na co dzień powszechnym przedmiotem obrotu cywilnoprawnego, oraz obiektów o dużej wartości⁴⁹, co ma niewątpliwie kluczowe znaczenie w przypadku obrotu dziełami sztuki. Godna rozważenia jest w tym kontekście potrzeba wprowadzania podwyższonego, w stosunku do zasad ogólnych, standardu staranności ze względu na specyfikę dzieł sztuki i zabytków jako przedmiotu transakcji, nakładającego na nabywcę obowiązek wykazania wzmożonej (szczególnej) ostrożności i zapobiegliwości przy weryfikowaniu proveniencji oferowanego mu do nabycia obiektu⁵⁰. Nie bez znaczenia jest także postulat różnicowania kryteriów oceny dobrej wiary nabywcy w zależności od okoliczności wyjścia rzeczy spod władztwa właściciela i stosowania zaostrzonych rygorów do przypadków nabycia własności na podstawie art. 169 par. 2 k.c., zwłaszcza w kontekście przestępstwa paserstwa⁵¹, stanowiącego istotny element całokształtu przestępczości przeciwko zabytkom⁵². Teoretycznie rozważać można ponadto ewentualne zróżnicowanie rygorów związanych z kryterium zachowania należytej staranności w zależności od statusu nabywcy dzieła sztuki lub zabytku⁵³. Wydaje się jednak, że przyjęcie subiektywnych kryteriów oceny staranności wymaganej przy nabywaniu dzieł sztuki lub zabytków mogłoby nieść ryzyko nadużyć, polegających na przykład na posługiwaniu się na potrzeby dokonania transakcji aranżowanych przez

nieuczciwych uczestników obrotu osobami niezorientowanymi, których status jako niewykwalifikowanych, niedoświadczonych, miałby prowadzić do złagodzenia rygorów oceny dobrej wiary i tym samym sanować nabycie własności dzieła sztuki od nieuprawnionego. W tym kontekście wskazać należy na złożoność rynku sztuki pod względem podmiotowym, rozpatrywaną z uwzględnieniem wyróżnionych segmentów (poziomów) rynku, obejmujących: zinstytucjonalizowane domy aukcyjne, profesjonalne prywatne komercyjne galerie sztuki i antykwariaty, indywidualny, nielicencjonowany handel sztuką (prowadzony niejednokrotnie przez osoby angażujące się w działalność handlową jedynie incydentalnie lub tymczasowo), a także dynamicznie rozwijający się internetowy handel dziełami sztuki i antykami⁵⁴. Specyfikacja rynku sztuki przeprowadzana jest ze względu na różnorodne problemy prawne odnoszące się do prowadzonej na tym forum wymiany dóbr⁵⁵. Odpowiednio do uwarunkowań charakteryzujących dany segment rynku, w tym do stopnia jego wyspecjalizowania, w różny sposób kształtuje się między innymi poziom wymagań związanych z ujawnieniem informacji przez sprzedającego, stopień rzeczywistego i domniemanego zaufania kupującego, zakres praw osób trzecich, typ, zakres, skutki i okres udzielanych gwarancji⁵⁶. Stąd, co do zasady, indywidualne kwalifikacje i stopień profesjonalizmu cechujące osobę nabywcę, jak również kontekst sytuacyjny towarzyszący transakcji (z uwzględnieniem rodzaju rynku stanowiącego forum, na jakim dochodzi do zawarcia umowy) uznać należy za czynniki wpływające na poziom staranności wymaganej przy ocenie dochowania dobrej wiary przy nabywaniu dzieła sztuki⁵⁷. Czynnikiem nie bez znaczenia pozostaje również kryterium doświadczenia życiowego⁵⁸. Teoretycznie stosowanie podwyższonego standardu staranności w zakresie badania proveniencji nabywanego obiektu i weryfikacji tytułu prawnego przysługującego zbywcy rozważać można wobec profesjonalnych uczestników rynku sztuki, takich jak na przykład muzea⁵⁹, domy aukcyjne, antykwariusze czy zawodowi kolekcjonerzy, zaś w odniesieniu do nabywców amatorów, z rozróżnieniem wszakże sposobu i okoliczności dokonywania transakcji, pod uwagę może być brana dopuszczalność pewnego złagodzenia rygorów co do miernika należytej staranności. Niemniej jednak wydaje się, że tego rodzaju podejście skutkowałoby w praktyce

nieproporcjonalnie wygórowanym obciążeniem po stronie podmiotów, które w związku z zawodowym prowadzeniem działalności w zakresie obrotu dziełami sztuki i antykami na tradycyjnym rynku (zwłaszcza profesjonalnych antykwariuszy) z istoty rzeczy obciążone są już znacznymi ciężarami natury organizacyjnej, administracyjnej, ewidencyjnej i rachunkowej, oraz mogłoby godzić w znaczący sposób w płynność transakcji i ograniczyć, czy nawet sparaliżować obroty tego rodzaju rynku. Nie uwzględniłoby ono ponadto nieporównywalnie większego zagrożenia dla ochrony zabytków, wiążącego się z niezalegalizowanym obrotem odbywającym się w ramach tzw. szarej strefy na różnego rodzaju targach, giełdach „staroci” czy poprzez handel okazjonalny lub nieformalne pośrednictwo w handlu dziełami sztuki, którego uczestnicy, pozostając zasadniczo poza ramami oficjalnej ewidencji oraz monitorowania i kontroli⁶⁰, w istocie zwolnieni byłiby z powinności zachowania jakichkolwiek standardów rzetelności i staranności, zamiast podlegać bardziej rygorystycznym wymogom, skoro tego rodzaju formy obrotu stanowią forum wykazujące szczególnie wysokie prawdopodobieństwo oferowania do nabycia obiektów pochodzących z nielegalnych źródeł. Stąd za trafny uznać należy postulat zaostrzenia kryteriów oceny wobec uczestników transakcji zawieranych na wskazanym rynku i stosowania do nich podwyższonej miary dobrej wiary obowiązującej nabywców⁶¹.

Zasadne wydaje się wobec tego przyjęcie obiektywizowanego, wysokiego miernika staranności wymaganej od nabywcy dzieła sztuki lub zabytku ruchomego, niezależnie od jego statusu, poziomu wykształcenia czy profesjonalizmu w dziedzinie rynku sztuki. Niemniej wzorzec należytej staranności, warunkującej spełnienie przesłanki dobrej wiary przez nabywcę, nie może abstrahować od specyfiki i realiów obrotu dziełami sztuki i zabytkami oraz od rzeczywiście dostępnych, w tym przewidzianych przez ustawodawstwo, narzędzi weryfikacji uprawnień zbywcy w zakresie rozporządzania rzeczą.

Za jeden z czynników sprzyjających obiektywizacji oceny aktów staranności nabywcy dzieła sztuki lub zabytku ruchomego w kontekście wymogu dobrej wiary może być uznane kryterium zadośćuczynienia powinności rutynowego, systematycznego korzystania z odpowiednich rejestrów gromadzących dane na temat utraconych zabytków⁶². W obowiązującym stanie

prawnym istotnym narzędziem pomocnym przy badaniu proveniencji dzieła sztuki lub zabytku ruchomego i weryfikacji dobrej wiary jego nabywcy jest krajowy wykaz zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem⁶³, wprowadzony na mocy art. 23 u.o.z.o.z., udostępniony od 2005 roku w formie teleinformatycznej bazy dostępnej za pośrednictwem strony internetowej⁶⁴, administrowanej obecnie przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów (NIMOZ)⁶⁵. Funkcja wykazu, będącego narzędziem typu ewidencyjnego, sprowadza się do rejestrowania informacji o kradzieżach i innych zdarzeniach kryminalnych skierowanych przeciwko zabytkom⁶⁶. Ujawnienie danego obiektu w wykazie nie wiąże się zasadniczo z odrębnymi konsekwencjami prawnymi, nie skutkuje zwłaszcza wyłączeniem możliwości nabycia obiektu w drodze zasiedzenia lub w trybie art. 169 par. 2 k.c.⁶⁷ Niemniej funkcjonowanie tego rodzaju zasobu informacji rzutuje wymiennie na kształt rynku sztuki i oddziałuje na ocenę transakcji również w kategoriach jurydycznych, przede wszystkim za sprawą podniesienia poziomu wymagań stawianych uczestnikom obrotu dziełami sztuki⁶⁸. Szeroki, bezpłatny dostęp do zasobów bazy nie tylko umożliwia identyfikację utraconych i poszukiwanych zabytków, co niejednokrotnie przyczynia się do ich odzyskania, ale ponadto zakłada wykorzystanie zawartych w wykazie danych przez uczestników transakcji na rynku dzieł sztuki⁶⁹. W konsekwencji można przyjąć, że tego rodzaju zaawansowany technologicznie i ogólnodostępny instrument stanowi jeden z elementów wpływających na kształtowanie standardu należytej staranności, obowiązującego w odniesieniu do czynności cywilnoprawnych związanych z szeroko rozumianym transferem dzieł sztuki i zabytków⁷⁰. W sprawach z zakresu prawa cywilnego dotyczących nabycia od nieuprawnionego lub zasiedzenia ocena zadośćuczynienia obowiązku zweryfikowania aktualnego stanu bazy stanowić może probierz istnienia dobrej wiary po stronie nabywcy⁷¹. Tym samym pożądane jest podejmowanie wysiłków na rzecz zapewnienia kompletności danych i możliwie najpełniejszej postaci zasobu informacji gromadzonych w wykazie, a także skoordynowania bazy wykazu z innymi bazami danych (w tym policyjnymi) oraz zwiększenia efektywności jego działania poprzez wyposażenie go w odpowiednie wysokospecjalistyczne oprogramowanie⁷².

Postulaty przyszłych zmian w ustawodawstwie (uwagi *de lege ferenda*)

W kontekście postulatów dotyczących pożądanych zmian legislacyjnych w zakresie regulacji nabywania własności dzieł sztuki i zabytków⁷³ godna uwagi jest propozycja utworzenia krajowego rejestru utraconych dóbr kultury, z jednoczesnym wyłączeniem ujawnionych w nim obiektów spod działania regulacji dotyczących nabycia od nieuprawnionego (art. 169 par. 1 i 2 k.c.) oraz zasiedzenia (art. 174 k.c.)⁷⁴. Założeniem projektu jest wzmocnienie zbyt słabej w obecnym stanie prawnym⁷⁵ pozycji właściciela utraconego obiektu względem objętego ochroną prawną nabywcy działającego w dobrej wierze. Zgodnie z zamysłem projektodawców regulacja krajowego rejestru utraconych dóbr kultury, prowadzonego przez ministra właściwego do spraw kultury, miałyby zostać wprowadzona do u.o.z.o.z., obok funkcjonującego obecnie krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Dotychczasowy wykaz miałby stanowić swoiste dopełnienie nowego rejestru⁷⁶. Projekt przewiduje prowadzenie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury w formie elektronicznej z uwzględnieniem zasady jawności formalnej i zakłada swobodny dostęp do treści wpisów dla ogółu zainteresowanych⁷⁷. Wpisem do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury objęte miałyby zostać cztery kategorie przedmiotów: 1) zabytki ruchome ujęte uprzednio w rejestrze zabytków (tj. należące do tzw. subkategorii zabytków rejestrowych)⁷⁸; 2) muzealia, o których mowa w art. 21 ust. 1 i 1a ustawy o muzeach⁷⁹; 3) materiały biblioteczne, o których mowa w art. 5 ustawy o bibliotekach⁸⁰, znajdujące się w narodowym zasobie bibliotecznym; 4) materiały archiwalne, o których mowa w art. 1 ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, wchodzące do narodowego zasobu archiwalnego⁸¹. Ujawnienie w rejestrze miałyby dotyczyć przede wszystkim obiektów znajdujących się w domenie publicznej, tj. muzealiów stanowiących mienie państwowe lub komunalne, narodowego zasobu archiwalnego i narodowego zasobu bibliotecznego, a w odniesieniu do własności prywatnej – obiektów poddanych upublicznieniu poprzez wpisanie ich do inwentarza muzeum prywatnego lub do rejestru zabytków⁸². Zgodnie z założeniem projektodawców

przesłankę dokonania wpisu danego przedmiotu do rejestru stanowić ma utrata faktycznego władztwa nad nim przez właściciela w następstwie jednego z czynów zabronionych, wymienionych w projektowanym art. 24a ust. 2 *in fine* znowelizowanej u.o.z.o.z., należących do przestępstw przeciwko mieniu przewidzianych w rozdziale XXXV kodeksu karnego⁸³. Ochrona i zabezpieczająca funkcja wpisu jako swoistego środka o charakterze konserwacyjnym miałyby polegać na utrzymaniu istniejącego stanu prawnego – uprawnień do rzeczy przysługujących poszkodowanemu właścicielowi – natychmiast po zdarzeniu, w wyniku którego rzecz została utracona⁸⁴. Prawnej ochronie interesu właściciela sprzyjać ma przewidziane w projekcie domniemanie znajomości danych ujawnionych w rejestrze, działające od momentu dokonania wpisu⁸⁵. Prawnie doniosłym skutkiem wpisu w krajowym rejestrze utraconych dóbr kultury jest czasowe wyłączenie możliwości utraty przez właściciela własności ujawnionej w nim rzeczy ruchomej wskutek nabycia od osoby nieuprawnionej (w trybie art. 169 par. 1 i 2 k.c.) lub w drodze zasiedzenia (art. 174 k.c.), co nie jest jednak równoznaczne z nadaniem ruchomości objętej wpisem statusu rzeczy całkowicie wyłączonej z obrotu prawnego (*res extra commercium*)⁸⁶. Zgodnie z założeniami twórców projektu oddziaływanie planowanej nowelizacji u.o.z.o.z. dotyczyć ma zarówno podmiotów prowadzących działalność gospodarczą w zakresie obrotu handlowego zabytkami i dziełami sztuki, jak i muzeów, archiwów, bibliotek, których zbiory tworzą narodowy zasób biblioteczny, a także konsumentów, w szczególności kolekcjonerów zabytków i dzieł sztuki⁸⁷. Proponowane w projekcie rozwiązania przyczynić się mają do obniżenia poziomu potencjalnej zyskowności przestępstw wymierzonych przeciwko dziedzictwu kulturowemu, a także mogą wpłynąć w pewnej mierze na zwiększenie popytu konsumpcyjnego na przedmioty zabytkowe i dzieła sztuki, dzięki stworzeniu instrumentu informacji rynkowej w postaci rejestru, który ewidencjonowałby przedmioty obciążone wadami prawnymi i tym samym zapewniłby wzmożoną ochronę konsumentką oraz prawidłowe funkcjonowanie rynku, stymulując jednocześnie wzrost zainteresowania potencjalnych nabywców dobrami kultury o odpowiednio udokumentowanej proveniencji⁸⁸. Zasadne wydaje się oczekiwanie, że proponowane w projekcie rozwiązania staną się przedmiotem szerokiej dyskusji

zarówno w środowisku przedstawicieli doktryny, jak i praktyków specjalizujących się w profesjonalnym obrocie dziełami sztuki, zwłaszcza w obliczu obaw co do stopnia praktycznego wykorzystania narzędzi przewidzianych przez projektodawców przez poszczególnych uczestników rynku sztuki⁸⁹ i możliwości pogodzenia ambitnych założeń legislacyjnych z rzeczywistymi warunkami prowadzenia obrotu dobrami kultury i dynamiką transakcji. Pożądane byłoby zwłaszcza zadbanie o uwzględnienie w strukturze projektowanej bazy odpowiednich narzędzi informatycznych ułatwiających użytkownikom śledzenie zmian w zasobach rejestru, w tym umożliwiających szybką orientację w zakresie nowych wpisów lub zmiany statusu obiektów uprzednio ujawnionych w rejestrze w danych przedziałach czasowych. Istotne wydaje się ponadto, szczególnie z punktu widzenia kwestii dowodowych, wyposażenie użytkowników baz danych w narzędzia umożliwiające dokumentowanie stanu bazy na dzień dokonania jego weryfikacji w związku z daną transakcją.

Rozważania końcowe dotyczące specyfiki rynku sztuki i praktyki obrotu

Wdrażanie nowych propozycji legislacyjnych wymaga niewątpliwie przeprowadzenia uprzednich analiz specyfiki rynku sztuki i praktyki obrotu, w tym podjęcia prób perspektywicznej oceny, w ujęciu funkcjonalnym, na ile planowane rozwiązania mogą okazać się skuteczne i sprawdzić się w realiach różnego rodzaju transakcji mających za przedmiot dobra kultury.

Obok drogi legislacyjnej⁹⁰ oraz inicjatyw edukacyjnych, popularyzatorskich⁹¹ i edytorskich⁹² swoistym środkiem zaradczym okazują się również standardy etyczne⁹³ wypracowywane dla poszczególnych uczestników rynku sztuki, wśród nich zarówno pośredników w obrocie zabytkami, jak i nabywców obiektów, w tym muzeów i kolekcjonerów, a także konserwatorów i ekspertów⁹⁴. Szczególne znaczenie mają zwłaszcza standardy tworzone przez narodowe stowarzyszenia antykwariuszy i marszandów, w tym zasady etyki zawodowej zawarte w *Kodeksie etyki* opracowanym przez Międzynarodową Unię Antykwaryczną (*Confederation Internationale Des Negociants En Oeuvres D'Art – CINOA*)⁹⁵ oraz w *Kodeksie Etyki Antykwariusza i Marszanda obejmującym podstawowe zasady*

*działania i dobrego postępowania antykwariuszy i marszandów zrzeszonych w Stowarzyszeniu Antykwariuszy Polskich*⁹⁶.

Formułowane na tle obowiązującego stanu prawnego opinie o niespójności, nieefektywności i niekompletności regulacji dotyczących rynku sztuki oraz ochrony zabytków⁹⁷ skłaniają do wniosku, że istnieje potrzeba rozważenia przez ustawodawcę zgłaszanych postulatów *de lege ferenda*, w imię usprawnienia i zwiększenia bezpieczeństwa obrotu w tej specyficznej dziedzinie rynku. Wśród propozycji godnych uwzględnienia szczególne miejsce zajmuje motywowane dążeniem do wzmocnienia ochrony dziedzictwa kulturowego dokonanie podziału zasobu ruchomego dziedzictwa polskiego na kategorie według kryterium własności i stosowanie do nich odmiennego reżimu prawnego⁹⁸ oraz usankcjonowanie obowiązku badania proveniencji dzieł sztuki wprowadzanych do obrotu, w tym także z wykorzystaniem elektronicznych baz danych, przy jednoczesnym wprowadzeniu regulacji ograniczających ewentualne udogodnienia prawne (na przykład natury podatkowej) wyłącznie do transakcji mających za przedmiot dobra kultury o pochodzeniu udokumentowanym w sposób nie budzący wątpliwości⁹⁹. Obowiązkowa weryfikacja pochodzenia nabywanego obiektu łączyłaby się z kwestią odpowiedniego udokumentowania wyników badania proveniencji, co mogłoby korespondować z ewentualnym przyjęciem postulatu odwrócenia ciężaru dowodzenia dobrej wiary i przeniesienia go na nabywcę. Niekwestionowana doniosłość zagadnienia proveniencji obiektów wprowadzanych do obrotu na rynku sztuki rzutuje na sposób kształtowania wzorca należytej staranności, której zachowanie przesądza o dobrej wierze nabywcy, a tym samym o prawnej skuteczności transferu własności dzieł sztuki i zabytków. Co do zasady, wydaje się, że specyfika rynku sztuki i szczególne narażenie na dopuszczenie do obrotu obiektów pozyskiwanych z nieustalonych lub nielegalnych źródeł uzasadnia możliwość stworzenia obiektywnego, jednolitego standardu staranności nabywcy, który uwzględniałby obowiązek wszechstronnego badania pochodzenia obiektu i wyczerpania dostępnych środków weryfikacji. Z drugiej strony stopień rygoryzmu obowiązków nakładanych na potencjalnego nabywcę dzieła sztuki nie może abstrahować od realiów rynku i praktyki obrotu, które z istoty

rzeczy wymuszają pewien poziom płynności i dynamiki transakcji. W przeciwnym razie niepożądanym skutkiem nadmiernej ingerencji ustawodawcy w obrót dziełami sztuki mogłoby okazać się upośledzenie profesjonalnego rynku antykwarycznego, zahamowanie rozwoju kolekcjonerstwa i przeniesienie obrotu dziełami sztuki w znacznym zakresie do szarej strefy. Podobnie, także w przypadku muzeów jako kwalifikowanych instytucji kultury, trudności z ustaleniem proveniencji oferowanego obiektu i niemożność wyjaśnienia wątpliwości co do uprawnień jego zbywcy mogłyby, z uwagi na obawę zarzutu braku dobrej wiary, prowadzić do negatywnych skutków w postaci rezygnacji z nabycia obiektu kosztem wzbogacenia zbiorów muzealnych o cenny, istotny dla dziedzictwa narodowego obiekt. W związku z tym konieczne jest, by poziom wymagań stawianych zainteresowanym nabyciem dobra kultury pozostawał proporcjonalny do rzeczywistych możliwości zadośćuczynienia im w ramach istniejącego systemu prawnej ochrony dziedzictwa. Projektowane regulacje prawne, nastawione na dostarczenie potencjalnym nabywcom dzieł sztuki narzędzi do miarodajnego badania statusu prawnego i pochodzenia oferowanych na rynku sztuki obiektów, powinny zatem być opatrzone odpowiednimi rozwiązaniami (w tym także technicznymi), pozwalającymi między innymi na urzeczywistnienie domniemania znajomości danych ujawnianych w oficjalnych, zinstytucjonalizowanych rejestrach utraconych zabytków czy też na umożliwienie korzystania z wiarygodnej, fachowej dokumentacji proveniencyjnej. Wypracowanie tego rodzaju racjonalnych, skutecznych rozwiązań legislacyjnych, podporządkowanych ochronie zasobu dziedzictwa kulturowego z równoczesnym poszanowaniem prawa własności, powinno wpisać się w szerszą inicjatywę, zmierzającą do eliminowania patologicznych zjawisk z obrotu dobrami kultury i zapewnienia odpowiedniego poziomu ich ochrony, zwłaszcza poprzez popularyzowanie w środowiskach uczestniczących w rynku sztuki dobrych wzorców i praktyk. ■

Bogna Kaczorowska, doktorantka Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, radca prawny. W pracy badawczej zajmuje się głównie problematyką prawa zobowiązań, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu współczesnych przemian prawa prywatnego na reguły wykładni umów i kształt swobody kontraktowej.

Przypisy

- 1 Por. m.in. *Rynek sztuki. Aspekty prawne*, Warszawa 2011; A. Grzywacz, *Obrót dziełami sztuki*, Kraków 2004, s. 9-19, 25 i n.; M. Drela, *Własność zabytków*, Warszawa 2006, s. 181 i n.; W. Pływaczewski, *Nielegalne transakcje na rynku dzieł sztuki. Etiologia i fenomenologia zjawiska oraz możliwości przeciwdziałania*, [w:] *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. 3, Prawna ochrona dziedzictwa kulturowego, Poznań 2009, s. 219-233; J. Miliszkiewicz, *Rynek sztuki czyli walizka iluzjonisty*, [w:] *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. 2, Poznań 2008, s. 9-19; K. Zeidler, *Zabytek jako szczególny przedmiot obrotu handlowego*, „Gdańskie Studia Prawnicze”, t. 21, 2009, s. 387-403; tenże, *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Warszawa-Kraków 2007, s. 224 i n.; P. Ogrodzki, *Od polskiego wydawcy*, [w:] *Ekspert kontra dzieło sztuki. Rozpoznawanie falsyfikatów oraz fałszywych atrybucji w sztukach plastycznych*, Warszawa 2009, s. 10 i n.; R. Pasieczny, *O tym się mówi, czyli problemy polskiego rynku sztuki*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2011, nr 2 (67), s. 27-30; W. Kowalski, *Nabywanie własności dzieła sztuki od nieuprawnionego*, Kraków 2004, s. 244, 249-257; tenże, *Cywilnoprawne aspekty obrotu skradzionymi dobrami kultury*, [w:] *Prawnokarna ochrona dziedzictwa kultury. Materiały z konferencji*, Gdańsk, 30 maja – 1 czerwca 2005 r., Kraków 2006, s. 55-59; *Stop przestępczości przeciwko dziedzictwu. Dobre praktyki i rekomendacje*, Warszawa 2011; W. Paczuski, *Handel dziełami sztuki w Unii Europejskiej*, Kraków 2005; tenże, *Problem handlu i przemieszczania dzieł sztuki i zabytków w strefach przygranicznych*, [w:] *Ochrona dziedzictwa kulturowego i materialnego pogranicza*, Lublin 2011, s. 185-194; R. Sikorski, *Obrót dobrami kultury w prawie wspólnotowym*, [w:] *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. 1, Poznań 2007, s. 53-76; P. Stec, *Szczególne uprawnienia muzeów rejestrowanych w zakresie obrotu dziełami sztuki*, „Muzealnictwo” 2005, nr 46, s. 182 i n.
- 2 Por. W. Pływaczewski, *juw.*, s. 219, 221 oraz literatura tam przywołana; tenże, *Kontrowersje wokół ekspertyzy w sprawach dotyczących oceny wiarygodności dzieła sztuki*, „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 3, s. 22; A. Grzywacz, *juw.*, s. 9.
- 3 Pojęcie dzieła sztuki nie jest kategorią prawną (por. K. Zeidler, *Czy prawo rozumie sztukę?*, [w:] *Prawna ochrona zabytków*, Toruń 2010, s. 183-184; tenże, *Zabytek jako szczególny przedmiot...*, *juw.*, s. 390; M. Trzciniński, *Dzieło sztuki*, [w:] *Leksykon prawa ochrony zabytków. 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2010, s. 48), ale zaliczane jest do pojęć prawa ochrony dziedzictwa kultury. Obok wyposażonego w definicję ustawową pojęcia zabytku (por. art. 3 pkt 1 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami; Dz.U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.; dalej jako: u.o.z.o.z.) wydaje się ono najtrafniej odzwierciedlać specyfikę przedmiotu transakcji dokonywanych w ramach obrotu na rynku sztuki, także w odniesieniu do nabycia od nieuprawnionego. Stąd oba pojęcia, z zastrzeżeniem niedopuszczalności ich utożsamiania, używane będą równolegle. Rozważania objęte niniejszym artykułem mogą być odnoszone także do szerszej kategorii obiektów (obejmującej poza dziełami sztuki i zabytkami także muzealia, materiały archiwalne, materiały biblioteczne), którą w literaturze przedmiotu określa się pojęciem „dobra kultury”, przypisując mu charakter nadrzędny w stosunku do wielu innych pojęć z dziedziny kultury. Zasadność posługiwania się terminem „dobra kultury” została jednak zakwestionowana na gruncie doktryny. Uwagi krytyczne zgłoszone w literaturze przedmiotu w stosunku do pojęcia „dobra kultury” dotyczą przede wszystkim jego etymologii, a także wysokiego stopnia jego ogólności i braku desygnatu (por. J. Pruszyński, *Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna*, t. 1, Kraków 2001, s. 66-72; tenże, *Zabytek – pamiątka czy dobro kultury?*, „Ochrona Zabytków” 1993, nr 3, s. 263-264; tenże, *Prawo do dziedzictwa kultury a własność dzieł sztuki i zabytków*, „Dziennik Zachodni” 2006, nr 2, s. 4). Pozytywnie należy oceniać zastąpienie określenia „dobra kultury” pojęciem zabytku na gruncie u.o.z.o.z., choć nie uzyskano w ten sposób pełnego uporządkowania nazewnictwa w systemie prawnej ochrony dziedzictwa kulturowego (por. K. Łopatecki, „Obiekt o cechach zabytku” a „zabytek” – problemy terminologiczne w świetle ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, [w:] *Zeszyty dziedzictwa kulturowego*, t. 1, Białystok 2007, s. 193 i n.). Na temat kwestii terminologicznych, w tym relacji między pojęciami dzieła sztuki i zabytku, por. zwł. A. Gerecka-Żołyńska, *W kwestii definicji dobra kultury i dzieła sztuki*, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 9, s. 104-109; K. Zeidler, *Zabytek jako szczególny przedmiot...*, *juw.*, s. 390; tenże, *Czy prawo rozumie sztukę?*, *juw.*, s. 184-191; tenże, *Wartość zabytku jako kategoria normatywna*, [w:] *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. 2, s. 37-48; tenże, *Prawo ochrony dziedzictwa...*, *juw.*, s. 42-64; tenże, *Pojęcie „dziedzictwa narodowego” w Konstytucji RP i jego prawna ochrona*, „Gdańskie Studia Prawnicze”, t. 12, 2004, s. 348, 353; M. Drela, *Dobra kultury jako przedmiot ochrony prawnorzeczowej*, „Państwo i Prawo” 2002, nr 11, s. 56, 61; taż, *Własność zabytków...*, *juw.*, s. 25 i n.; A. Dobrzyń, *Trudna sztuka, czyli definicje legalne pojęć z zakresu sztuki*, [w:] *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. 3, s. 289 i n.; M. Trzciniński, *juw.*, s. 47-49; W. Kowalski, *Zabytek*, [w:] *Leksykon prawa ochrony zabytków...*, *juw.*, s. 428-431; M. Stanulewicz, *Szczególne uprawnienia muzeów do nabywania zabytków w świetle art. 20 ustawy o muzeach*, [w:] *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. 1, s. 110-111; Uzasadnienie projektu ustawy o rzeczach znalezionych oraz o zmianie niektórych innych ustaw przyjętego przez Komitet Rady Ministrów w dniu 6 maja 2011 r. i rekomendowanego Radzie Ministrów (dalej jako: projekt ustawy o rzeczach znalezionych), tekst dostępny na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości: <http://bip.ms.gov.pl/pl/projekty-aktow-prawnych/prawo-cywilne/>, s. 16.
- 4 Por. M. Sokołowski, *Prawne uwarunkowania rynku sztuki w Polsce – wybrane zagadnienia*, [w:] *Rynek sztuki...*, *juw.*, s. 283, 290; K. Zeidler, *Zabytek jako szczególny przedmiot...*, *juw.*, s. 387-388; W. Paczuski, *Handel dziełami sztuki...*, *juw.*, s. 87 i n.; W. Kowalski, *Problematyka prawna obrotu dobrami kultury*, [w:] *Rynek sztuki...*, *juw.*, s. 24.
- 5 Por. Uzasadnienie projektu ustawy o rzeczach znalezionych, *juw.*, s. 17; W. Paczuski, *Handel dziełami sztuki...*, *juw.*, s. 24; K. Zeidler, *Zabytek jako szczególny przedmiot...*, *juw.*, s. 388.
- 6 Por. M. Kuhnke, *O uczciwości i odzyskanych obrazach*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2005, nr 1/2 (42/43), s. 68; W. Paczuski, *Handel dziełami sztuki...*, *juw.*, s. 93; A. Grzywacz, *juw.*, s. 25-26.
- 7 Por. W. Pływaczewski, *Nielegalne transakcje na rynku dzieł sztuki...*, *juw.*, s. 221; tenże, *Patologie w obrębie współczesnego rynku dzieł sztuki – perspektywa krajowa i międzynarodowa*, [w:] *Prawna ochrona zabytków...*, *juw.*, s. 231-249; J. Miliszkiewicz,

- Życie na niby czyli krajowy rynek sztuki i antyków, [w:] *Rynek sztuki...*, jw., s. 10-11; W. Kowalski, *Nabycie własności dzieła sztuki...*, jw., s. 135 i n.; tenże, *Nabycie dzieła sztuki od osoby nieuprawnionej*, „Państwo i Prawo” 2006, nr 7, s. 5, 15; O. Jakubowski, *Problem możliwości wykorzystywania dokumentów związanych z wywozem zabytków i dóbr kultury do prób legalizacji na rynku antykwarecznym dzieł sztuki pochodzących z przestępstwa*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne”, t. 8, 2011, s. 53-59.
- 8 W. Szafranski, *Certyfikaty dzieł sztuki w Polsce*, „Człowiek i Dokumenty” 2011, nr 23, s. 29 i n.; tenże, *Przeciwdziałanie fałszerstwom dzieł sztuki: ku nowym rozwiązaniom prawnym*, [w:] *Problematyka autentyczności dzieła sztuki na polskim rynku. Teoria – praktyka – prawo*, Warszawa 2012, s. 415-460; tenże, *Wpływ falsyfikatów na rynek sztuki: siła prawa czy jego bezradność?*, [w:] *Problematyka autentyczności dzieła sztuki...*, jw., s. 45-61; W. Pływaczewski, *Kontrowersje wokół ekspertyzy...*, jw., s. 21-29; tenże, *Nielegalne transakcje na rynku dzieł sztuki...*, jw., s. 221 i n.; J. Miliszkiwicz, *Życie na niby...*, jw., s. 9-10; tenże, *Falsyfikaty na polskim rynku sztuki i antykwarecznym – rozmiar zjawiska, przyczyny jego narastania, propozycja rozwiązania problemu*, [w:] *Problematyka autentyczności dzieła sztuki...*, jw., s. 19-33; K. Zeidler, *Fałszerstwa dzieł sztuki i zabytków: perspektywa normatywno-prawna*, [w:] *Problematyka autentyczności dzieła sztuki...*, jw., s. 371-382; D. Wilk, *Prawmocarne i kryminalistyczne środki zwalczania fałszerstw oraz zabezpieczania dzieł sztuki*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne”, t. 8, 2011, s. 61-62.
  - 9 W. Pływaczewski, *Nielegalne transakcje na rynku dzieł sztuki...*, jw., s. 221 i n.; J. Miliszkiwicz, *Życie na niby...*, jw., s. 9-10.
  - 10 Por. W. Pływaczewski, *Nielegalne transakcje na rynku dzieł sztuki...*, jw., s. 221; tenże, *Kontrowersje wokół ekspertyzy...*, jw., s. 22-23; M. Kuhnke, jw., s. 68; J. Miliszkiwicz, *Życie na niby czyli krajowy rynek...*, jw., s. 10-11; W. Szafranski, *Handel dziełami sztuki w Polsce a gry rynkowe – zarys problematyki*, [w:] *Rynek sztuki...*, jw., s. 230.
  - 11 M. Kuhnke, jw., s. 68; W. Szafranski, *Certyfikaty dzieł sztuki...*, jw., s. 29 i n.
  - 12 Por. m.in. K. Zeidler, *O dobre prawo dla zabytków – rozważania na gruncie ustawy z 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, „Gdańskie Studia Prawnicze”, t. 24, 2010, s. 588; P. Ogrodzki, jw., s. 12; K. Zalasinska, *Ochrona ruchomego dziedzictwa kulturowego w Polsce – wybrane zagadnienia*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne”, t. 8, 2011, s. 42-43.
  - 13 Por. Uzasadnienie projektu ustawy o rzeczach znalezionych, jw., s. 17-18. Zob. też Z. Kwaśniewski, *Nabycie własności rzeczy ruchomej od nieuprawnionego*, „Prawo Spółek” 1998, nr 10, s. 18; W. Kowalski, *Nabycie własności dzieła sztuki...*, jw., s. 249 i n.; tenże, *Cywilnoprawne aspekty obrotu...*, jw., s. 63 i n.
  - 14 Por. P. Machnikowski, *Nabycie własności rzeczy ruchomej od nieuprawnionego – dziś i jutro*, [w:] *Współczesne problemy prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Edwarda Gniewka*, Warszawa 2010, s. 335-336; J. Nadler, komentarz do art. 169 kodeksu cywilnego, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 317; Z. Kwaśniewski, jw., s. 13, 16; K. Zeidler, *Prawo ochrony dziedzictwa...*, jw., s. 226-227; W. Kowalski, *Cywilnoprawne aspekty obrotu...*, jw., s. 63-64.
  - 15 Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.; dalej jako: k.c.).
  - 16 Por. P. Machnikowski, jw., s. 338; tenże, *Prawne instrumenty ochrony zaufania przy zawieraniu umowy*, Wrocław 2010, s. 155; W. Kowalski, *Nabycie dzieła sztuki...*, jw., s. 14; tenże, *Cywilnoprawne aspekty obrotu...*, jw., s. 60 i n.; J. Nadler, jw., s. 318; Z. Kwaśniewski, jw., s. 16.
  - 17 Por. P. Machnikowski, *Nabycie własności rzeczy ruchomej...*, jw., s. 339, 341-343; W. Kowalski, *Nabycie dzieła sztuki...*, jw., s. 14; J. Nadler, jw., s. 318; Z. Kwaśniewski, jw., s. 16.
  - 18 Por. W. Kowalski, *Nabycie dzieła sztuki...*, jw., s. 5-6, 18-19; tenże, *Nabycie własności dzieła sztuki...*, jw., s. 142-144; 257 i n.; tenże, *Problematyka prawna...*, jw., s. 38; tenże, *Prawo ochrony zabytków w świetle aktualnych problemów zachowania dziedzictwa kulturowego Polski*, [w:] *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. 3, s. 85; tenże, K. Zalasinska, *Prawo ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce – próba oceny i wnioski*, [w:] *System ochrony zabytków w Polsce – analiza, diagnoza, propozycje*, Lublin-Warszawa 2011, s. 32-34; P. Machnikowski, *Nabycie własności rzeczy ruchomej...*, jw., s. 335 i n.; tenże, *Prawne instrumenty ochrony zaufania...*, jw., s. 156.
  - 19 Por. Z. Kwaśniewski, jw., s. 16. Zob. też mającą moc zasady prawnej uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 30 marca 1992 r., sygn. akt III CZP 18/92, OSNC 1992, nr 9, poz. 144.
  - 20 Por. P. Machnikowski, *Nabycie własności rzeczy ruchomej...*, jw., s. 339, 341; tenże, *Prawne instrumenty ochrony zaufania...*, jw., s. 159; W. Kowalski, *Nabycie dzieła sztuki...*, jw., s. 14; tenże, *Cywilnoprawne aspekty obrotu...*, jw., s. 61; A. Szpunar, *Dobra wiara jako przesłanka nabycia własności od nieuprawnionego*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 7, s. 5; Z. Kwaśniewski, jw., s. 16.
  - 21 Por. P. Machnikowski, *Nabycie własności rzeczy ruchomej...*, jw., s. 341; tenże, *Prawne instrumenty ochrony zaufania...*, jw., s. 159; W. Kowalski, *Nabycie dzieła sztuki...*, jw., s. 14.
  - 22 Tego rodzaju uprawnienie może dotyczyć np. przedstawiciela ustawowego, pełnomocnika, zastępcy pośredniego, w tym komisanta (por. P. Machnikowski, *Nabycie własności rzeczy ruchomej...*, jw., s. 339-340, A. Szpunar, jw., s. 6). Por. też Z. Kwaśniewski, jw., s. 16.
  - 23 W. Kowalski, *Nabycie dzieła sztuki...*, jw., s. 14; tenże, *Cywilnoprawne aspekty obrotu...*, jw., s. 61; P. Machnikowski, *Nabycie własności rzeczy ruchomej...*, jw., s. 341; tenże, *Prawne instrumenty ochrony zaufania...*, jw., s. 159.
  - 24 Por. Z. Kwaśniewski, jw., s. 17; A. Szpunar, jw., s. 5, 8; W. Kowalski, *Problematyka prawna...*, jw., s. 38; tenże, *Cywilnoprawne aspekty obrotu...*, jw., s. 61; A. Górecka, *Dobra wiara nabywcy w umowach zawieranych z nieuprawnionym – rozwiązania na tle art. 169 k.c.*, [w:] *Europeizacja prawa prywatnego*, t. 1, Warszawa 2008, s. 373-374; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 30 marca 1992 r., sygn. akt III CZP 18/92, OSNC 1992, nr 9, poz. 144.
  - 25 Por. P. Machnikowski, *Nabycie własności rzeczy ruchomej...*, jw., s. 340, 343; tenże, *Prawne instrumenty ochrony zaufania...*, jw., s. 158.
  - 26 Tenże, *Nabycie własności rzeczy ruchomej...*, jw., s. 344.
  - 27 Tamże, s. 343-344. Źródło inspiracji dla powyższych postulatów stanowi rozwiązanie proponowane w art. VIII.-3:101 ust. 1 lit. d powstającego w ramach procesu europeizacji prawa prywatnego projektu zbioru norm modelowych, określonego jako Wspólny System Odniesienia (*Draft Common Frame of Reference – DCFR*), opracowanego przez Study Group on a European Civil Code i Research Group on EC Private Law (Acquis Group). Zob. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition*, Monachium 2009.
  - 28 Por. P. Machnikowski, *Nabycie własności rzeczy ruchomej...*, jw., s. 343. Na temat podwyższonego miernika należyte

- staranności wymaganej podczas zawierania umów przez Internet por. np. J. Janowski, *Kontrakty elektroniczne w obrocie prawnym*, Warszawa 2008, s. 117-120.
- 29 Tamże, s. 344; W. Kowalski, *Cywilnoprawne aspekty obrotu...*, jw., s. 61; J. Nadler, jw., s. 318; Z. Kwaśniewski, jw., s. 17.
- 30 Por. P. Machnikowski, *Nabywanie własności rzeczy ruchomej...*, jw., s. 340; A. Szpunar, jw., s. 7.
- 31 W tym kontekście nie bez znaczenia jest także charakterystyka rynku danych towarów, w tym np. nagminność obrotu kradzionymi rzeczami danego rodzaju.
- 32 Por. P. Machnikowski, *Nabywanie własności rzeczy ruchomej...*, jw., s. 341 oraz literatura i orzecznictwo tam przywołane; tenże, *Prawne instrumenty ochrony zaufania...*, jw., s. 159; Z. Kwaśniewski, jw., s. 17-18; A. Szpunar, jw., s. 10; A. Grzywacz, jw., s. 26; A. Górecka, jw., s. 373.
- 33 P. Machnikowski, *Nabywanie własności rzeczy ruchomej...*, jw., s. 341; tenże, *Prawne instrumenty ochrony zaufania...*, jw., s. 159.
- 34 Por. tenże, *Nabywanie własności rzeczy ruchomej...*, jw., s. 345; W. Kowalski, *Nabywanie dzieła sztuki...*, jw., s. 14; tenże, *Cywilnoprawne aspekty obrotu...*, jw., s. 62.
- 35 Por. P. Machnikowski, *Nabywanie własności rzeczy ruchomej...*, jw., s. 345; tenże, *Prawne instrumenty ochrony zaufania...*, jw., s. 160. Por. propozycję art. VIII.-3:101 ust. 1 lit. d DCFR.
- 36 Por. art. 6 k.c. oraz art. 232 zd. 1 Ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.).
- 37 Por. P. Machnikowski, *Nabywanie własności rzeczy ruchomej...*, jw., s. 345; tenże, *Prawne instrumenty ochrony zaufania...*, jw., s. 160.
- 38 Por. tenże, *Nabywanie własności rzeczy ruchomej...*, jw., s. 337. Zdaniem autora sformułowanie bezwzględnie standardu staranności nabywcy możliwe jest wyłącznie w przypadku takich przedmiotów praw, w odniesieniu do których wypracowane zostały rutynowe procedury zarówno weryfikacji uprawnień, jak i zabezpieczenia przed kradzieżą. Kwestia dopuszczalności zaliczenia do tego rodzaju przedmiotów szeroko rozumianych dzieł sztuki i zabytków może budzić wątpliwości. O ile bowiem przyjąć można, że poza próbami (niejednokrotnie zawodnymi) samodzielnego sprawdzania przez nabywcę uprawnień zbywcy na podstawie żądania okazania dokumentacji proveniencyjnej (obejmującej materiały fotograficzne, oświadczenia byłych właścicieli obiektu dotyczące m.in. miejsca, czasu i okoliczności pozyskania dzieła, ewentualnie także informacje o relacji z twórcą; por. W. Szafranski, *Certyfikaty dzieł sztuki...*, jw., s. 35) oraz ewentualnie dodatkowo certyfikatów wystawianych przez pośredników w handlu dziełami sztuki, takich jak antykwariaty, galerie lub domy aukcyjne (pod warunkiem uwzględnienia w większym stopniu w procesie certyfikowania, zgodnie z postulatami, kwestii proveniencji obiektu; por. tamże, s. 36, 37) lub dokumentacji wywozowej (należy dodatkowo zwrócić uwagę na niebezpieczeństwa wiążące się z procederem wykorzystywania dokumentacji wywozowej na potrzeby prób „uwiarygodnienia” dzieł sztuki; por. O. Jakubowski, *Problem możliwości wykorzystania...*, jw., s. 57-58), a także systematycznego kontrolowania zasobów baz danych o utraconych zabytkach (szerzej na ten temat w dalszej części artykułu), pewnym środkiem pomocniczym może być ekspertyza dzieła sztuki, w formie najbardziej rozbudowanej pod względem wartości treściowej (tj. zawierająca obok noty o przedmiocie, potwierdzenia jego autentyczności, opinii o jego umiejscowieniu w okresie twórczości artysty i przynależności do danego stylu, także informacje na temat proveniencji obiektu, w tym opis jego pochodzenia i „drogi przebytej od pierwszego właściciela”; por. A. Jagielska, W. Szafranski, M. Skąpski, *Ekspertyzy i ekspertyzy na rynku dzieł sztuki*, [w:] *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. 1, s. 41), o tyle zwłaszcza w odniesieniu do sektora prywatnego rynku sztuki tego rodzaju czynności, polegające na występowaniu przez nabywcę lub sprzedawcę dzieł sztuki o eksperckie opiniowanie przedmiotów, także co do ich pochodzenia, zachowują charakter fakultatywny (por. tamże, s. 39) i nie mogą uchodzić za rutynowe procedury weryfikacji uprawnień uczestników transakcji, tym bardziej że wydają się one nie do pogodzenia ze specyfiką rynku sztuki i dynamiką odbywającego się na nim obrotu. Praktyka dowodzi bowiem, że czasochłonne czynności, które każdorazowo miałyby poprzedzać zbycie zaoferowanego obiektu, zamiast sprzyjać dokonaniu transakcji, mogą ją zupełnie unicestwić, prowadząc do rezygnacji przez potencjalnego zbywcę z oferty transferu danego dobra na rzecz konkretnego nabywcy i poszukiwanie innego odbiorcy. Inaczej sytuacja przedstawia się w odniesieniu do ekspertyz obligatoryjnych, przyjmujących niejednokrotnie charakter czynności urzędowych, związanych np. z działaniem rad muzealnych, komisji zakupów czy rady konserwatorskiej (por. tamże). Należy również zauważyć, że co do zasady nabywca nie dysponuje technicznymi warunkami przeprowadzenia badania pochodzenia obiektu na miarę warsztatu badacza proveniencji zbiorów muzealnych, korzystającego m.in. z: dokumentacji ewidencyjnej (w tym ksiąg inwentarzowych, kart ewidencyjnych), dokumentacji dotyczącej nabycia muzealium (w drodze darowizny, zakupu, przekazu), dokumentacji podręcznej (obejmującej zapiski, notatki, wspomnienia), korespondencji, protokołów zdawczo-odbiorczych, katalogów wystaw, dokumentacji konserwatorskiej, dokumentacji wizualnej, archiwalnych wydań prasy, jak i wyników oględzin zabytku, z uwzględnieniem znajdujących się na nim znaków własnościowych (por. Sprawozdanie z konferencji Grupy Inwentaryzatorów Muzeów Polskich obecnych na VI Zjeździe Głównych Inwentaryzatorów w Jabłonie, zorganizowanym w dniach 18-19 października 2011 r. pod patronatem Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, tekst dostępny na stronie internetowej: <http://www.nimoz.pl/pl/muzea/baza-dobrych-praktyk/sprawozdanie-ze-zjazdu-inwentaryzatorow-w-jablonie-1>). Z drugiej strony trudno także przyjąć istnienie zbioru rutynowych wytycznych i procedur dotyczących zabezpieczania przez utratą zbiorów dzieł sztuki będących własnością prywatną. W odróżnieniu od systemów ochrony i zabezpieczania muzealiów (por. np. P. Ogrodzki, *Ochrona indywidualna dzieł sztuki i zabytków w muzeach*, Warszawa 2008) czy też dzieł gromadzonych w profesjonalnie zabezpieczonych obiektach zabytkowych (por. np. *Nowoczesne techniki zabezpieczania zabytków*, Warszawa 2009), w odniesieniu do kolekcji prywatnych, które, obok dzieł znajdujących się w obiektach sakralnych, są najbardziej zagrożone kradzieżą (por. M. Barwik, P. Ogrodzki, *Dokumentowanie i znakowanie dzieł sztuki*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2005, nr 1/2 (42/43), s. 28; P. Ogrodzki, *Rola baz danych o zabytkach w zwalczaniu przestępczości przeciwko dziedzictwu narodowemu*, [w:] *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. 3, s. 194), w zasadzie brak jest standardów zabezpieczania obiektów przed ewentualnym zaborem. Istotne znaczenie mają w tym kontekście zasady prawidłowego dokumentowania

- i znakowania zbiorów, których stosowanie sprzyja przynajmniej usprawnieniu następczej identyfikacji, a nierzadko także ułatwia proces odzyskiwania utraconych dóbr (por. M. Barwik, P. Ogrodzki, *iw.*, s. 28-31; P. Ogrodzki, *Rola baz danych...*, *iw.*, s. 192-194). Niemniej trudno byłoby uznać ogólnie dzieła sztuki i zabytki, w tym zwłaszcza obiekty należące do indywidualnych właścicieli, za kategorię objętą zastosowaniem rutynowych procedur zabezpieczania przed kradzieżą.
- 39** P. Machnikowski, *Nabywanie własności rzeczy ruchomej...*, *iw.*, s. 337.
- 40** Por. tamże, s. 335.
- 41** Wskazuje się, że o ile na gruncie prawa polskiego brak jest ustaw szczególnych poświęconych rynkowi sztuki, o tyle uznaje się funkcjonowanie szczególnego rygoru prawnego w obrocie dziełami sztuki i zabytkami (por. K. Zeidler, *Prawo ochrony dziedzictwa...*, *iw.*, s. 220, 223). Na temat potrzeby ustanowienia odrębnego reżimu prawnego obrotu dziełami sztuki por. W. Szafranski, W. Kowalski, *Nabywanie własności dzieła sztuki od nieuprawnionego*, Kraków 2004, rec., „Państwo i Prawo” 2005, nr 12, s. 101.
- 42** Por. W. Kowalski, *Nabywanie dzieła sztuki...*, *iw.*, s. 15 i n. Autor wskazuje wszakże na ograniczony przedmiotowo wyjątek dotyczący archiwaliów, wynikający z art. 7 i 43 Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity. Dz.U. z 2011 r., Nr 123, poz. 698 z późn. zm.) (dalej jako: ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach), ze względu na klauzulę antyalienacyjną dotyczącą materiałów archiwalnych wchodzących do państwowego zasobu archiwalnego oraz wyłączenie z obrotu materiałów należących do ewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego (tamże, s. 16-17). Zob. też K. Zeidler, *Zabytek jako szczególny przedmiot...*, *iw.*, s. 387-388 oraz literatura tam przywołana; tenże, *Prawo ochrony dziedzictwa...*, *iw.*, s. 220, 223; M. Sokołowski, *iw.*, s. 290; M. Drela, *Dobro kultury...*, *iw.*, s. 59.
- 43** W. Kowalski, *Nabywanie dzieła sztuki...*, *iw.*, s. 17.
- 44** Szerzej na ten temat zob. tamże, s. 6 i n.; tenże, *Nabywanie własności dzieła sztuki...*, *iw.*, s. 151 i n.; tenże, K. Zalasinska, *iw.*, s. 32. Por. też propozycje zawarte w art. VIII.-3:101 ust. 2 DCFR, który wyklucza możliwość nabycia w dobrej wierze skradzionych dóbr kultury w znaczeniu przyjętym w art. 1 pkt 1 Dyrektywy Rady nr 93/7/EWG z dnia 15 marca 1993 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego (Dz. Urz. WE L 74, s. 74-79) (por. P. Machnikowski, *Nabywanie własności rzeczy ruchomej...*, *iw.*, s. 345; tenże, *Prawne instrumenty ochrony zaufania...*, *iw.*, s. 162). W kontekście analizy prowadzonej z punktu widzenia efektywności ekonomicznej por. tenże, *Nabywanie własności rzeczy ruchomej...*, *iw.*, s. 336 i n.
- 45** P. Machnikowski, *Nabywanie własności rzeczy ruchomej...*, *iw.*, s. 337-338.
- 46** Por. tamże, s. 338.
- 47** Tamże.
- 48** Por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 30 marca 1992 r., sygn. akt III CZP 18/92, OSNC 1992, nr 9, poz. 144. Sąd Najwyższy wskazał ponadto, że potęgujące się zjawisko kradzieży samochodów i wzrastające prawdopodobieństwo nabycia samochodu pochodzącego z kradzieży nie może więc nie rzutować na zakres i treść wymaganych od nabywców aktów ostrożności. Powyższe spostrzeżenie okazuje się aktualne także w odniesieniu do obrotu dziełami sztuki. Na temat obrotu dziełami sztuki i zabytkami pochodzącymi z kradzieży por. m.in. W. Kowalski, *Cywilnoprawne aspekty obrotu...*, *iw.*, s. 55 i n.; tenże, *Problematyka prawna...*, *iw.*, s. 37 i n.
- 49** Por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 30 marca 1992 r., sygn. akt III CZP 18/92, *iw.*
- 50** Por. Z. Kwaśniewski, *iw.*, s. 18.
- 51** Por. A. Szpunar, *iw.*, s. 5.
- 52** Por. W. Pływaczewski, *Nielegalne transakcje na rynku dzieł sztuki...*, *iw.*, s. 221; W. Kowalski, *Cywilnoprawne aspekty obrotu...*, *iw.*, s. 57.
- 53** Znaczenie subiektywnych, wewnętrznych czynników wpływających na kształtowanie się przekonania o danym stanie rzeczy (takich jak wiek, doświadczenie, wykształcenie) przy ocenie dobrej lub złej wiary określonej osoby podkreśla A. Górecka, *iw.*, s. 373-374.
- 54** Por. K. Zeidler, *Zabytek jako szczególny przedmiot...*, *iw.*, s. 392-393; tenże, *Prawo ochrony dziedzictwa...*, *iw.*, s. 224-225; W. Paczuski, *Handel dziełami sztuki...*, *iw.*, s. 92; W. Pływaczewski, *Patologie w obrębie współczesnego rynku dzieł sztuki...*, *iw.*, s. 233 i n.
- 55** W. Paczuski, *Handel dziełami sztuki...*, *iw.*, s. 91-92.
- 56** Tamże.
- 57** Por. A. Szpunar, *iw.*, s. 10.
- 58** Tamże.
- 59** Na temat szczególnej pozycji muzeum jako nabywcy własności zabytków od określonych podmiotów por. M. Stanulewicz, *iw.*, s. 114 i n.; P. Stec, *iw.*, s. 182 i n. W odniesieniu do znaczenia badań proveniencyjnych dla ustalenia pochodzenia zbiorów polskich muzeów por. Sprawozdanie z konferencji Grupy Inwentaryzatorów Muzeów Polskich obecnych na VI Zjeździe Głównych Inwentaryzatorów w Jabłonie, *iw.*, przyp. 38; D. Folga-Januszewska, *Muzea w Polsce – jakich ustaw potrzebujemy pilnie? Zmiana zasad gwarancji i wdrożenie prac nad ustawą o zabezpieczeniu przed konfiskatą poprzedzone ustawą o badaniu pochodzenia*, [w:] *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. 3, s. 94-96.
- 60** Por. W. Pływaczewski, *Nielegalne transakcje na rynku dzieł sztuki...*, *iw.*, s. 230; W. Kowalski, *Nabywanie własności dzieła sztuki...*, *iw.*, s. 254; M. Stanulewicz, *iw.*, s. 115.
- 61** Por. W. Kowalski, *Nabywanie własności dzieła sztuki...*, *iw.*, s. 253-254, 257.
- 62** Por. tamże, s. 271-272; tenże, *Problematyka prawna...*, *iw.*, s. 41; tenże, *Cywilnoprawne aspekty obrotu...*, *iw.*, s. 67-68, 79; W. Pływaczewski, *Nielegalne transakcje na rynku dzieł sztuki...*, *iw.*, s. 232.
- 63** P. Ogrodzki, *Krajowy wykaz zabytków skradzionych i wywiezionych niezgodnie z prawem*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2005, nr 1/2 (42/43), s. 56-58; tenże, *Rola baz danych...*, *iw.*, s. 189-203; tenże, *Krajowy wykaz zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem*, [w:] *Leksykon prawa ochrony zabytków...*, *iw.*, s. 148-151.
- 64** Por. <https://www.skradzonezabytki.pl/>
- 65** Por. <http://www.nimoz.pl/pl/ochrona-zabytkow/krajowy-wykaz-zabytkow-skradzionych>
- 66** Por. Uzasadnienie projektu ustawy o rzeczach znalezionych, *iw.*, s. 20.
- 67** Tamże.
- 68** Por. P. Ogrodzki, *Rola baz danych...*, *iw.*, s. 196.
- 69** Zgodnie z założeniem twórców bazy grono użytkowników wykazu obejmować powinno zwłaszcza uczestników profesjonalnego rynku sztuki, w tym antykwariuszy i przedstawicieli domów aukcyjnych (por. tenże, *Krajowy wykaz zabytków...*, *iw.*, s. 58).

- 70 Analogiczną funkcję spełniać może także weryfikacja zasobów międzynarodowych baz danych, w tym zwłaszcza katalogów strat ujawnianych w bazie utraconych dzieł sztuki prowadzonej przez Międzynarodową Organizację Policji Kryminalnej (Interpol) czy też konfrontacja statusu nabywanego obiektu z danymi zawartymi w Rejestrze zaginionych dzieł sztuki (*Art Loss Register*) (por. tamże, s. 56; tenże, *Rola baz danych...*, jw., s. 199-201; M. Kuhnke, jw., s. 68-69; W. Kowalski, *Nabywanie własności dzieła sztuki...*, jw., s. 271-272; tenże, *Problematyka prawna...*, jw., s. 41; tenże, *Cywilnoprawne aspekty obrotu...*, jw., s. 79; W. Pływaczewski, *Nielegalne transakcje na rynku dzieł sztuki...*, jw., s. 232).
- 71 Por. P. Ogrodzki, *Rola baz danych...*, jw., s. 196; tenże, *Krajowy wykaz...*, jw., s. 151; O. Jakubowski, *Bazy danych skradzionych i nielegalnie wywiezionych dóbr kultury jako element systemu ochrony dziedzictwa kulturowego*, referat wygłoszony podczas ogólnopolskiej konferencji „Współczesne problemy ochrony prawnej dziedzictwa kultury”, zorganizowanej w dniu 28 listopada 2011 r. we Wrocławiu.
- 72 P. Ogrodzki, *Rola baz danych...*, jw., s. 196, 202; tenże, *Krajowy wykaz zabytków...*, jw., s. 56.
- 73 Por. postulaty stworzenia trzystopniowej ochrony poszczególnych zabytków ruchomych (dotyczącej następujących kategorii: 1) zabytków stanowiących własność państwową, które podlegałyby kwalifikacji jako wyłączone z obrotu; 2) obiektów należących do innych niż państwowe zbiorów publicznych, wpisanych do rejestru zabytków lub stanowiących integralną część zabytków nieruchomości, wobec których wyłączone byłoby stosowanie art. 169 k.c. i art. 174 k.c.; 3) nie zarejestrowanych zbiorów stanowiących własność osób fizycznych, które zostałyby objęte wyłączeniem stosowania art. 169 k.c., z jednoczesnym jednak zastosowaniem wydłużonego terminu przedawnienia roszczeń windykacyjnych, na wzór regulacji zawartych w Konwencji UNIDROIT z dnia 24 czerwca 1995 r. w sprawie skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dóbr kultury) oraz propozycje dotyczące środków uzupełniających, takich jak obowiązek zbadania pochodzenia zabytku przed wprowadzeniem go do obrotu, obowiązek notyfikowania podejrzanych ofert, licencjonowanie pośredników trudniących się handlem dziełami sztuki, obowiązkowa rejestracja kolekcjonerów, prezentowane przez W. Kowalskiego (*Nabywanie własności dzieła sztuki...*, jw., s. 257 i n., 270-273; *Nabywanie dzieła sztuki...*, jw., s. 19-21; *Cywilnoprawne aspekty obrotu...*, jw., s. 72-80; *Prawo ochrony zabytków w świetle aktualnych problemów...*, jw., s. 85-87). Por. też W. Szafranski, W. Kowalski, *Nabywanie...*, rec., jw., s. 102; P. Machnikowski, *Nabywanie własności rzeczy ruchomej...*, jw., s. 343-345.
- 74 Art. 31 projektu ustawy o rzeczach znalezionych, przewidujący dodanie do struktury u.o.z.o.z. rozdziału 2a opatrzonego tytułem *Krajowy rejestr utraconych dóbr kultury*; zob. też Uzasadnienie projektu ustawy o rzeczach znalezionych, jw., s. 16 i n.; G. Zawadka, *Zanim kupisz zabytek, sprawdź, czy nie jest kradziony*, „Rzeczpospolita” 2011, nr 267 (9083), s. A8.
- 75 Zwraca się zwłaszcza uwagę na pozbawienie właściciela dzieła sztuki lub zabytku ruchomego, nabytego skutecznie od nieuprawnionego przez osobę trzecią, roszczeń służących ochronie jego praw właścicielskich. Nie bez znaczenia jest także niesatysfakcjonujący charakter przysługującej poszkodowanemu właścicielowi ochrony prawnej wynikającej z odpowiedzialności odszkodowawczej *ex delicto* obciążającej osobę, która jako nieuprawniona dopuściła się rozporządzenia rzeczą, bowiem jedyna postać ewentualnej rekompensaty, tj. zwrot równowartości utraconej rzeczy, nie jest adekwatna do stopnia straty wynikającego z unikalnych walorów przedmiotu i jego indywidualnej wartości wyrażanej w kategoriach *pretium affectionis* (por. Uzasadnienie projektu ustawy o rzeczach znalezionych, jw., s. 18-19). Zob. też W. Kowalski, *Nabywanie własności dzieła sztuki...*, jw., s. 143.
- 76 Por. G. Zawadka, jw., s. A8.
- 77 Por. Uzasadnienie projektu ustawy o rzeczach znalezionych, jw., s. 30.
- 78 Zgodnie z założeniem projektodawców pozostałe obiekty spełniające przesłanki przewidziane w definicji legalnej zawartej w art. 3 pkt 1 u.o.z.o.z. podlegałyby ewidencjonowaniu jak dotychczas w Krajowym wykazie zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (por. tamże, s. 27).
- 79 Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (tekst jednolity, Dz.U. z 2012 r., poz. 987).
- 80 Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tekst jednolity, Dz.U. z 2012 r., poz. 642).
- 81 Uzasadnienie projektu ustawy o rzeczach znalezionych, jw., s. 27.
- 82 Tamże.
- 83 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).
- 84 Uzasadnienie projektu ustawy o rzeczach znalezionych, jw., s. 27.
- 85 Tamże, s. 30-31.
- 86 Tamże, s. 31.
- 87 Tamże, s. 34.
- 88 Por. tamże, s. 36-37.
- 89 W literaturze przedmiotu tego rodzaju środki uzupełniające, wśród których wymienia się obowiązek badania zasobu baz danych o utraconych zabytkach, charakteryzuje się jako niepraktyczne w stosowaniu i mało skuteczne (por. np. W. Kowalski, *Nabywanie własności dzieła sztuki...*, jw., s. 272-273).
- 90 Niezależnie od projektów pojedynczych nowelizacji u.o.z.o.z. oraz postulatów dotyczących zmiany treści art. 169 k.c. warto zwrócić uwagę na propozycje dotyczące opracowania nowej, jednolitej i nowoczesnej (w znaczeniu dostosowania do potrzeb rzeczywistości obecnego obrotu) regulacji ustawowej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego jako całości, która uwzględniałaby nie tylko kwestie jego ochrony w znaczeniu ścisłym, ale również sprzyjałaby wzbogacaniu jego zasobu, także poprzez stymulowanie i wspieranie kolekcjonerstwa (W. Kowalski, K. Zalaszińska, jw., s. 27, 34).
- 91 Por. P. Ogrodzki, *Od polskiego wydawcy...*, jw., s. 14; W. Kowalski, *Cywilnoprawne aspekty obrotu...*, jw., s. 79; tenże, *Nabywanie własności dzieła sztuki...*, jw., s. 272.
- 92 Por. np. publikację: *Stop przestępczości przeciwko dziedzictwu...*, wieńczącą projekt „Stop przestępczości przeciwko dziedzictwu. Dobre praktyki i rekomendacje”, realizowany w ramach platformy badawczo-edukacyjnej wymiany doświadczeń w dziedzinie zapobiegania przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu „Legalny i nielegalny obrót dobrami kultury”, <http://stop-heritage-crime.org/>
- 93 Por. M. Kuhnke, jw., s. 68-69; K. Zeidler, *Zabytek jako szczególny przedmiot...*, jw., s. 394; W. Kowalski, *Cywilnoprawne aspekty obrotu...*, jw., s. 79; M. Stanulewicz, jw., s. 114-115; M. Gjertsen, *Handel dziełami sztuki i antykami. Kwestie etyczne a handel dobrami kultury*, [w:] *Stop przestępczości...*, jw., s. 61-64.
- 94 Por. W. Kowalski, *Cywilnoprawne aspekty obrotu...*, jw., s. 79.

- 95 Tekst dostępny na stronie internetowej: <http://www.cinoa.org/index.pl?id=2273>
- 96 Kodeks etyki antykwariusza i marszanda obejmujący podstawowe zasady działania i dobrego postępowania antykwariuszy i marszandów zrzeszonych w Stowarzyszeniu Antykwariuszy Polskich, projekt przygotowany w 2008 r. przez Zarząd Stowarzyszenia Antykwariuszy Polskich, pod red. W. Niewiarowskiego; tekst dostępny na stronie Stowarzyszenia Antykwariuszy Polskich: <http://www.antykwariusze.pl>
- Por. też J. Miliszkievicz, *Bezpieczeństwo zakupów w antykwariatach*, „Rzeczpospolita” 2009, nr 30 (8235), Sekcja D, s. D7; tenże, *Życie na niby czyli krajowy rynek...*, jw., s. 10; W. Pływaczewski, *Kontrowersje wokół ekspertyzy...*, jw., s. 29;
- W. Niewiarowski, *Współpraca pomiędzy antykwariuszem a ekspertem w aspekcie przyjętych przez SAP podstawowych zasad działania i dobrego postępowania antykwariuszy i marszandów zrzeszonych w SAP*, [w:] *Problematyka autentyczności dzieła sztuki...*, jw., s. 309-311.
- 97 Por. m.in. K. Zalaśńska, jw., s. 42-43; W. Kowalski, K. Zalaśńska, jw., s. 22 i n.; W. Kowalski, *Nabycie własności dzieła sztuki...*, jw., s. 249 i n.; tenże, *Nabycie dzieła sztuki...*, jw., s. 13 i n.; tenże, *Cywilnoprawne aspekty obrotu...*, jw., s. 70, 79.
- 98 W pewnej mierze postulaty te uwzględnia omawiany projekt ustawy o rzeczach znalezionych.
- 99 Por. W. Kowalski, *Nabycie własności dzieła sztuki...*, jw., s. 270-271; tenże, K. Zalaśńska, jw., s. 27.

Bibliografia

- Bar Ch. von, Clive E. (red.), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition*, Monachium 2009.
- Barwik M., Ogródzki P., *Dokumentowanie i znakowanie dzieł sztuki*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2005, nr 1/2 (42/43), s. 28-31.
- Chorabik R., *Dobra wiara jako przesłanka nabycia rzeczy ruchomej od nieuprawnionego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2006, nr 1, s. 151-198.
- Dobrzyn A., *Trudna sztuka, czyli definicje legalne pojęć z zakresu sztuki*, [w:] Szafranski W., Zalaśńska K. (red.), *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. 3, *Prawna ochrona dziedzictwa kulturowego*, Poznań 2009, s. 287-293.
- Drela M., *Dobro kultury jako przedmiot ochrony prawnorzeczowej*, „Państwo i Prawo” 2002, nr 11, s. 56-65.
- Drela M., *Własność zabytków*, Warszawa 2006.
- Folga-Januszewska D., *Muzea w Polsce – jakich ustaw potrzebujemy pilnie? Zmiana zasad gwarancji i wdrożenie prac nad ustawą o zabezpieczeniu przed konfiskatą poprzedzone ustawą o badaniu pochodzenia*, [w:] Szafranski W., Zalaśńska K. (red.), *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. 3, *Prawna ochrona dziedzictwa kulturowego*, Poznań 2009, s. 93-103.
- Gerecka-Żołyńska A., *W kwestii definicji dobra kultury i dzieła sztuki*, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 9, s. 104-109.
- Gjertsen M., *Handel dziełami sztuki i antykami. Kwestie etyczne a handel dobrami kultury*, [w:] Ramskjær L. i in. (red. nauk.), *Stop przestępczości przeciwko dziedzictwu. Dobre praktyki i rekomendacje*, Warszawa 2011, s. 61-64.
- Górecka A., *Dobra wiara nabywcy w umowach zawieranych z nieuprawnionym – rozważania na tle art. 169 k.c.*, [w:] Pazdan M. i in. (red.), *Europeizacja prawa prywatnego*, t. 1, Warszawa 2008, s. 371-377.
- Grzywacz A., *Obrót dziełami sztuki*, Kraków 2004.
- Jagielska A., Szafranski W., Skąpski M., *Eksperci i ekspertyzy na rynku dzieł sztuki*, [w:] Szafranski W. (red.), *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. 1, Poznań 2007, s. 45-51.
- Jakubowski O., *Problem możliwości wykorzystywania dokumentów związanych z wywozem zabytków i dóbr kultury do prób legalizacji na rynku antykwarycznym dzieł sztuki pochodzących z przestępstwa*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne”, t. 8, 2011, s. 53-59.
- Jakubowski O., *Bazy danych skradzionych i nielegalnie wywiezionych dóbr kultury jako element systemu ochrony dziedzictwa kulturowego*, referat wygłoszony podczas ogólnopolskiej konferencji „Współczesne problemy ochrony prawnej dziedzictwa kultury”, zorganizowanej w dniu 28 listopada 2011 r. we Wrocławiu.
- Janowski J., *Kontrakty elektroniczne w obrocie prawnym*, Warszawa 2008.
- Kobielska B. (red.), *Nowoczesne techniki zabezpieczania zabytków*, Warszawa 2009.
- Kowalski W., *Cywilnoprawne aspekty obrotu skradzionymi dobrami kultury*, [w:] Kaczmarek J. (red.), *Prawnokarna ochrona dziedzictwa kultury. Materiały z konferencji, Gdańsk, 30 maja – 1 czerwca 2005 r.*, Kraków 2006, s. 55-80.
- Kowalski W., *Nabycie dzieła sztuki od osoby nieuprawnionej*, „Państwo i Prawo” 2006, nr 7, s. 5-21.
- Kowalski W., *Nabycie własności dzieła sztuki od nieuprawnionego*, Kraków 2004.
- Kowalski W., *Prawo ochrony zabytków w świetle aktualnych problemów zachowania dziedzictwa kulturowego Polski*, [w:] Szafranski W., Zalaśńska K. (red.), *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. 3, *Prawna ochrona dziedzictwa kulturowego*, Poznań 2009, s. 73-91.
- Kowalski W., *Problematyka prawna obrotu dobrami kultury*, [w:] Kowalski W., Zalaśńska K. (red.), *Rynek sztuki. Aspekty prawne*, Warszawa 2011, s. 24-42.
- Kowalski W., *Zabytek*, [w:] Zeidler K. (red.), *Leksykon prawa ochrony zabytków. 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2010, s. 428-431.

- Kowalski W., Zalaśńska K., *Prawo ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce – próba oceny i wnioski*, [w:] Szmygin B. (red.), *System ochrony zabytków w Polsce – analiza, diagnoza, propozycje*, Lublin-Warszawa 2011, s.17-34.
- Kowalski W., Zalaśńska K. (red.), *Rynek sztuki. Aspekty prawne*, Warszawa 2011.
- Kuhnke M., *O uczciwości i odzyskanych obrazach*, „Cenne, Bez-cenne, Utracone” 2005, nr 1/2 (42/43), s. 68-69.
- Kwaśniewski Z., *Nabycie własności rzeczy ruchomej od nieuprawnionego*, „Prawo Spółek” 1998, nr 10, s. 13-18.
- Łopatecki K., „Obiekt o cechach zabytku” a „zabytek” – problemy terminologiczne w świetle ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, [w:] Łopatecki K., Walczak W. (red.), *Zeszyty dziedzictwa kulturowego*, t. 1, Białystok 2007, s. 193-202.
- Machnikowski P., *Nabycie własności rzeczy ruchomej od nieuprawnionego – dziś i jutro*, [w:] Gołaczyński J., Machnikowski P. (red.), *Współczesne problemy prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci profesora Edwarda Gniewka*, Warszawa 2010, s. 335-345.
- Machnikowski P., *Prawne instrumenty ochrony zaufania przy zawieraniu umowy*, Wrocław 2010.
- Miliszkievicz J., *Bezpieczeństwo zakupów w antykwariatach*, „Rzeczpospolita” 2009, nr 30 (8235), Sekcja D, s. D7.
- Miliszkievicz J., *Falsyfikaty na polskim rynku sztuki i antykwarycznym – rozmiar zjawiska, przyczyny jego narastania, propozycja rozwiązania problemu*, [w:] Pasieczny R. (red.), *Problematyka autentyczności dzieła sztuki na polskim rynku. Teoria – praktyka – prawo*, Warszawa 2012, s. 19-33.
- Miliszkievicz J., *Rynek sztuki czyli walizka iluzjonisty*, [w:] Szafranski W. (red.), *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. 2, Poznań 2008, s. 9-19.
- Miliszkievicz J., *Życie na niby czyli krajowy rynek sztuki i antyków*, [w:] Kowalski W., Zalaśńska K. (red.), *Rynek sztuki. Aspekty prawne*, Warszawa 2011, s. 9-23.
- Nadler J., komentarz do art. 169 kodeksu cywilnego, [w:] Gniewek E. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 317-319.
- Niewiarowski W., *Współpraca pomiędzy antykwariuszem a ekspertem w aspekcie przyjętych przez SAP podstawowych zasad działania i dobrego postępowania antykwariuszy i marszandów zrzeszonych w SAP*, [w:] Pasieczny R. (red.), *Problematyka autentyczności dzieła sztuki na polskim rynku. Teoria – praktyka – prawo*, Warszawa 2012, s. 309-311.
- Ogrodzki P., *Krajowy wykaz zabytków skradzionych i wywiezionych niezgodnie z prawem*, „Cenne, Bez-cenne, Utracone” 2005, nr 1/2 (42/43), s. 56-58.
- Ogrodzki P., *Krajowy wykaz zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem*, [w:] Zeidler K. (red.), *Leksykon prawa ochrony zabytków. 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2010, s. 148-151.
- Ogrodzki P., *Ochrona indywidualna dzieł sztuki i zabytków w muzeach*, Warszawa 2008.
- Ogrodzki P., *Od polskiego wydawcy*, [w:] *Ekspert kontra dzieło sztuki. Rozpoznawanie falsyfikatów oraz fałszywych atrybucji w sztukach plastycznych*, Warszawa 2009, s. 9-16.
- Ogrodzki P., *Rola baz danych o zabytkach w zwalczaniu przestępczości przeciwko dziedzictwu narodowemu*, [w:] Szafranski W., Zalaśńska K. (red.), *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. 3, *Prawna ochrona dziedzictwa kulturowego*, Poznań 2009, s. 189-203.
- Paczuski W., *Handel dziełami sztuki w Unii Europejskiej*, Kraków 2005.
- Paczuski W., *Problem handlu i przemieszczania dzieł sztuki i zabytków w strefach przygranicznych*, [w:] Dębiński A., Pietraszko L. (red.), *Ochrona dziedzictwa kulturowego i materialnego pogranicza*, Lublin 2011, s. 185-194.
- Pasieczny R., *O tym się mówi, czyli problemy polskiego rynku sztuki*, „Cenne, Bez-cenne, Utracone” 2011, nr 2 (67), s. 27-30.
- Pływaczewski W., *Kontrowersje wokół ekspertyzy w sprawach dotyczących oceny wiarygodności dzieła sztuki*, „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 3, s. 21-36.
- Pływaczewski W., *Nielegalne transakcje na rynku dzieł sztuki. Etiologia i fenomenologia zjawiska oraz możliwości przeciwdziałania*, [w:] Szafranski W., Zalaśńska K. (red.), *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. 3, *Prawna ochrona dziedzictwa kulturowego*, Poznań 2009, s. 219-233.
- Pływaczewski W., *Patologie w obrębie współczesnego rynku dzieł sztuki – perspektywa krajowa i międzynarodowa*, [w:] Gardocka T., Sobczak J. (red.), *Prawna ochrona zabytków*, Toruń 2010, s. 231-249.
- Pruszyński J., *Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna*, t. 1, Kraków 2001.
- Pruszyński J., *Prawo do dziedzictwa kultury a własność dzieł sztuki i zabytków*, „Dziennik Zachodni” 2006, nr 2, s. 3-14.
- Pruszyński J., *Zabytek – pamiątka czy dobro kultury?*, „Ochrona Zabytków” 1993, nr 3, s. 261-264.
- Ramskjaer L. i in. (red. nauk.), *Stop przestępczości przeciwko dziedzictwu. Dobre praktyki i rekomendacje*, Warszawa 2011.
- Sikorski R., *Obrót dobrami kultury w prawie wspólnotowym*, [w:] Szafranski W. (red.), *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. 1, Poznań 2007, s. 53-76.
- Sokołowski M., *Prawne uwarunkowania rynku sztuki w Polsce – wybrane zagadnienia*, [w:] Kowalski W., Zalaśńska K. (red.), *Rynek sztuki. Aspekty prawne*, Warszawa 2011, s. 283-290.
- Sprawozdanie z konferencji Grupy Inwentaryzatorów Muzeów Polskich obecnych na VI Zjeździe Głównych Inwentaryzatorów w Jabłonie, zorganizowanym w dniach 18-19 października 2011 r. pod patronatem Narodowego

- Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, tekst dostępny na stronie internetowej: <http://www.nimoz.pl/pl/muzea/baza-dobrych-praktyk/sprawozdanie-ze-zjazdu-inwentaryzatorow-w-jablennie-1>
- Stanulewicz M., *Szczególne uprawnienia muzeów do nabywania zabytków w świetle art. 20 ustawy o muzeach*, [w:] Szafranski W. (red.), *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. 1, Poznań 2007, s. 109-124.
- Stec P., *Szczególne uprawnienia muzeów rejestrowanych w zakresie obrotu dziełami sztuki*, „Muzealnictwo” 2005, nr 46, s. 182-188.
- Szafranski W., *Certyfikaty dzieł sztuki w Polsce*, „Człowiek i Dokumenty” 2011, nr 23, s. 29-40.
- Szafranski W., *Handel dziełami sztuki w Polsce a gry rynkowe – zarys problematyki*, [w:] Kowalski W., Zalasinska K. (red.), *Rynek sztuki. Aspekty prawne*, Warszawa 2011, s. 230-247.
- Szafranski W., *Przeciwdziałanie fałszerstwom dzieł sztuki: ku nowym rozwiązaniom prawnym*, [w:] Pasieczny R. (red.), *Problematyka autentyczności dzieła sztuki na polskim rynku. Teoria – praktyka – prawo*, Warszawa 2012, s. 415-460.
- Szafranski W., W. Kowalski, *Nabycie własności dzieła sztuki od nieuprawnionego*, Kraków 2004, rec., „Państwo i Prawo” 2005, nr 12, s. 101-102.
- Szafranski W., *Wpływ falsyfikatów na rynek sztuki: siła prawa czy jego bezradność?*, [w:] Pasieczny R. (red.), *Problematyka autentyczności dzieła sztuki na polskim rynku. Teoria – praktyka – prawo*, Warszawa 2012, s. 45-61.
- Szpunar A., *Dobra wiara jako przesłanka nabycia własności od nieuprawnionego*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 7, s. 3-14.
- Trzeciński M., *Dzieło sztuki*, [w:] Zeidler K. (red.), *Leksykon prawa ochrony zabytków. 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2010, s. 47-49.
- Wilk D., *Prawnokarne i kryminalistyczne środki zwalczania fałszerstw oraz zabezpieczania dzieł sztuki*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne”, t. 8, 2011, s. 61-78.
- Zalasinska K., *Dobra wiara jako przesłanka ochrony nabywców kradzionych dzieł sztuki. Wybrane zagadnienia*, „Palestra” 2010, nr 5-6, s. 45-54.
- Zalasinska K., *Ochrona ruchomego dziedzictwa kulturowego w Polsce – wybrane zagadnienia*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne”, t. 8, 2011, s. 33-44.
- Zawadka G., *Zanim kupisz zabytek, sprawdź, czy nie jest kradziony*, „Rzeczpospolita” 2011, nr 267 (9083), s. A8.
- Zeidler K., *Czy prawo rozumie sztukę?*, [w:] Gardocka T., Sobczak J. (red.), *Prawna ochrona zabytków*, Toruń 2010, s. 179-191.
- Zeidler K., *Fałszerstwa dzieł sztuki i zabytków: perspektywa normatywno-prawna*, [w:] Pasieczny R. (red.), *Problematyka autentyczności dzieła sztuki na polskim rynku. Teoria – praktyka – prawo*, Warszawa 2012, s. 371-382.
- Zeidler K., *O dobre prawo dla zabytków – rozważania na gruncie ustawy z 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, „Gdańskie Studia Prawnicze”, t. 24, 2010, s. 585-595.
- Zeidler K., *Pojęcie „dziedzictwa narodowego” w Konstytucji RP i jego prawna ochrona*, „Gdańskie Studia Prawnicze”, t. 12, 2004, s. 343-353.
- Zeidler K., *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Warszawa-Kraków 2007.
- Zeidler K., *Wartość zabytku jako kategoria normatywna*, [w:] *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. 2, s. 37-48.
- Zeidler K., *Zabytek jako szczególny przedmiot obrotu handlowego*, „Gdańskie Studia Prawnicze”, t. 21, 2009, s. 387-403.

Summary

Assessment of purchaser's good faith in the acquisition of a work of art from a person without right or authority to transfer ownership

The paper attempts to examine the specifics of the turnover on the market of art in the light of the requirement of good faith in the framework of acquisition from a person without right or authority to transfer ownership.

Particular regulations on the protection of monuments and works of art trade do not contain any separate normative so-

lutions as to acquisition of this special category of movables. Therefore the main source of legal rules governing the turnover of art-works is the general regulation of Polish civil code, in particular its art. 169 that concerns the acquisition of ownership from a person without right or authority to transfer it. One of the conditions that determine legally effective transfer of ownership in acquisition from a non authorized person, is the purchaser's good faith. In order to assess the purchaser's good faith in acquisition of a work of art (a movable monument) a determinant standard of reasonable care needs to be built. It is necessary therefore to distinguish special features and determinants of the transactions having works of arts as the object that would set specific obligations and acts of care required from a purchaser.

Translated by Bogna Kaczorowska